

Pavera, Libor

Workshop Žánry živé, mrtvé, revitalizované

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2007, vol. 56, iss. X10, pp. 197-199

ISBN 978-80-210-4274-2

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103026>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

(připomínáme její společnou edici knihy s Vierou Žemberovou *Z prientkov filozofie, etiky a literatúry. Vzťahové a interpretačné súvislosti*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, Prešov 2005; viz naši rec.: *Návrat etiky a filozofie do literárněvědného bádání*, in: Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 329), najdeme v něm evropské kontexty problému z hlediska filozofie, kam přispěli mj. František Mihina a Oľga Sisáková, filozofické reflexe slovenské situace (mj. Rudolf Dupkala, Vasil Gluchman, Petr Jemelka), literární a estetické reflexe morálky (mj. Viera Žemberová, Andrej Antoňák, Jozef Sipko) a další kontemplace, např. sociální, politické a genderové (o alkoholismu – V. Gluchman, problém pohlaví – Ondrej Tomovčík aj.).

Kromě slovenských badatelů, především z Prešovské univerzity, ale také z Nítry, Košic, Bratislavy, Martina a z jednoho gymnázia, na sborníku participovali také Poláci (Krakov, Varšava) a jeden Čech z Moravy (Petr Jemelka z PedF Masarykovy univerzity v Brně).

Jistě problémy a úskalí ve vztahu, který nás zajímá nejvíce – tedy k literatuře – lze spatřovat již v úvodní studii: je to samo východisko, tj. pohled na morálku minulosti z pozice současnosti, a také delikátnost relace etiky, resp. morálky, a literatury jako projevu estetických kategorií. Nabízí se ovšem jednoduchý postup chápat literaturu jako reflexní plochu a vybírat z ní to, co se týká morálky, jako izolované droby. To však zase protřečí nedělitelné spojitosti etiky a estetiky – víme, že zejména filozofové a ještě více historici mají tendence nahlížet krásnou literaturu jen jako zásobárnu verifikací jejich vlastních tezí (vzpomeňme např. sociologické a sociálně politické přístupy od 19. století). Sporná je také teze o jakési neměnnosti morálních problémů (stále se kritizuje, že společnost žije v morálním úpadku, ale ona přesto kvete; tedy jako by morální úpadek byl jen relativní a vyplýval jen z pokřiveného zrcadla vidění starších generací). Nutno však připustit, že existují momenty, kdy krize morálky vedla a vede ke

krizi celé společnosti, k převratovým situacím a nutnosti radikální obnovy; to se přece nejednou stalo.

Dále vybírám jen několik studií, které k našemu užšímu tématu morálky a literatury mají relevantní vztah. F. Mihina se ve své úvaze dotýká i známého rozdílu mezi filozofií a filozofováním (to je typické zejména pro malé národy, jejichž filozofie nevytvorily velké systémy, ale možná pro všechny Slovany); v této souvislosti by se hodilo uvést památnou větu V. G. Bělinského: „Ja švachovat v filosofii, no ne v ljubvi k nej: v ljubvi k nej ja silěn.“ Jistá literárnost filozofie v duchu prešovské a brněnské školy je patrná ve statích R. Dupkaly (etika ve filozofii na Slovensku v první polovině 20. století) a P. Gažíka (o S. Š. Osuském) či D. Hajka (o V. Šrobárovi). Zevrubně se morálkou a literaturou zabývá J. Sošková, V. Bilasová a V. Žemberová zkoumají etiku ve strategii prozaického textu na díle G. Vámoše, V. Žemberová se pak zabývá vysokým a nízkým v etice slovenské prózy. Rusistický je příspěvek A. Antoňáka založený na známé ruské opozici „pravda – istina“ ve sborníku Vechi (1909), dobře, i když těžce se čte stať L. Guziho o morálce ruských čekistů (hodí se jen dodat, že spisovatelé nebyli, jak to vypadá, bez viny; řada z nich byli přímo čekisté a aktivně se na teroru rudém proti teroru bílému podílela). Jozef Sipko se sarkasmem jemu vlastním líčí morálku v tisku před světovými válkami s úvodní legendární historkou o novinové reflexi Napoleonova návratu z Elby: „V používání jazyka mocenskými strukturami sa v podstate nič nezmenilo ani v našej dobe.“ (s. 273).

Svazek je obsažný, víceaspektový, ale značně rozbíhavý; jeho ohnisko se hledá jen těžce. V obecné rovině setrvává tam, odkud etika jako vědecká disciplína vzešla – ve filozofii; barvitá faktografie se však spíše opírá o personalistické medailony a doklady z krásné literatury. Inu zabývat se metodologicky čistě a promyšleně reflexemi etiky a morálky obecně a z pohledu současnosti zvláště není lehké.

Ivo Pospíšil

WORKSHOP ŽÁNRY ŽIVÉ, MRTVÉ, REVITALIZOVANÉ

V posledních dvou červnových dnech roku 2006 se v Opavě sešli badatelé domácí i zahraniční na společném literárněvědném workshopu. Výsledky snažení jednotlivých účastníků „pracovní dílny“, myšlenkově spojených nebo si metodicky a přístupem k literárnímu textu velice blízkých, soustředěje nyní sborník, který stejně jako workshop je součástí

projektu GAAV ČR *Žánrové metamorfózy v středoevropských souvislostech / The Genre Metamorphoses in Central European Context* (registrační číslo A9189301), jehož nositelem je Slezská univerzita v Opavě a hlavním řešitelem Libor Pavera. Setkání se zúčastnili literární badatelé z českých literárněvědných pracovišť, nechyběli ani jejich kolegové

z analogických pracovišť slovenských, maďarských, polských, ruských nebo bulharských. Opět jako v roce 2005 si mezi sebou badatelé vyměnili zkušenosti z dění ve svých oborech i odborné publikace a oborové časopisy.

Workshop - a zejména sborník z něj – je završením jedné fáze badatelské úlohy, která je vědeckým úkolem v zásadě nikdy nekončícím: spočívá v poznávání *žánrové podstaty (literárního) textu a široce viděných proměn žánrů* v určitém časovém údobí; proměn, které nejsou nahlíženy ani čistě anti-nomicky (kupř. typ apollónský/dionýský, geometrický/naturalistický, realistický/antirealistický, alegorický/symbolický, klasicistní/manýristický apod.), ani docela cyklicky jako spění od mýtu přes rytířskou epiku, epos a tragédii k ironickým postupům, po nichž se cyklus opět vrací (N. Frye), dokonce ani ve smyslu „život“ žánru roven biologickému životu (tj. přísně deterministicky). To patří k jednomu z pozitivních zjištění celého projektu, které jej pak provází.

Cílem mezinárodního workshopu bylo zmapovat oblasti, které souvisejí s žánrovými metamorfózami v středoevropských souvislostech. Soustředěna byla opět skupina vědců, která již vytvořila svého druhu literárněvědnou školu kladoucí důraz právě na žánr a kategorii žánrovosti: na existenci žánru a na dynamiku, s jakou se žánry mění a střídají v jednotlivých soustavách i časoprostorech. Žánr badatelé chápou jako jistý kód nebo soustavu kódů, v nichž hledají možnosti společné interakce textu s prostředím a recipientem v rozličných časových etapách: zkoumají předpoklady a příčiny žánrových změn, vlastní změny i možnosti změn v budoucnu, nikoliv pouze v rovině abstraktní, ale i materiálové (textové). Nesledují žánr výlučně jako „vnitřní formu“, ale v souladu se současnými trendy do výzkumu zapojují rovněž komplet tzv. sociálních věd a antropologii, nezapomínají ani na srovnávací studium textů směrem od intence tvůrce přes vlastní text a jeho funkci až k auditoriu (sborník z workshopu z roku 2005 vyšel pod titulem *Stabilita a labilita žánrů*. Opava: Slezská univerzita, 2005).

Zatímco téma z roku 2005 o „stabilitě a labilitě“ žánrů mělo poukázat na zhruba dva makro-typy žánrů, na svého druhu dvojramenný proud, s nímž se v dějinách literárních textů setkáváme (*žánry stabilní* a jen málo proměnlivé a *žánry „tekuté pisky“*, které svoji konzistenci v různých závislostech proměňují a jsou *de facto* zdrojem pohybu v literatuře i v ostatních s ní spjatých odvětvích), téma setkání v roce 2006 *Žánry živé, mrtvé, revitalizované* si za cíl kladlo nejen pokračovat v inspirativní myšlen-

ce o dvou zásadních množinách žánrů (žánrových kompletech), ale navíc mělo v bádání ještě výrazněji posílit moment *přeměny, transformace, transmutace* žánrů a poukázat na skutečnost, že „život“ žánrů se zpravidla nepodobá biologickému životu, ale naopak: na místo „smrti“ se žánry daleko častěji transformují a revitalizací některého nebo některých ze svých příznakových znaků se podílejí na genezi žánru „nového“. Úkolem badatelů je nejen poznávat tyto „nově“ ustavené žánry, v současné éře namnoze spjaté s internetem a elektronickými médii, ale studovat rovněž procesy revitalizace a „žánrové podloží“ (I. Pospíšil) a pokusit se vysvětlovat minulost a přítomnost i veškeré pohyby a jejich smysl (vnitřní i vnější) v takto transformovaných strukturách či sítích.

Již v lektorském posudku svazku *Stabilita a labilita žánrů* (2005) poukázal jeden z jeho recenzentů – přední představitel domácí slavistiky Slavomír Wollman, že příspěvky dokazují trvající zájem o problematiku literární genologie (s odkazem na předchůdce, počínajíc průkopníkem a křtitelem disciplíny Paulem van Tieghemem). Význam literárněvědného bádání v oblasti genologie není potřeba právě v brněnském periodiku připomínat. Genologie je trvalým fermentem badatelského úsilí, v posledních deseti patnácti letech zájem o genologická studia ve světovém měřítku ještě zesílil, zejména v souvislosti s politicko-geografickou restrukturalizací světa, v Evropě pak zvláště jejich středních a východních teritorií od konce osmdesátých let 20. století. Znovu se ke genologii přidružují různé novější badatelské metody, které tuto disciplínu inspirativně rozšiřují o další nepoznané sféry. Genologie tvoří v současnosti nepřehlédnutelnou oblast komparativně orientované slavistiky.

Jakými konkrétními cestami směřovali tedy účastníci se projektu *Žánry živé, mrtvé, revitalizované*? Přítomný soubor soustřeďuje opět studie, jejichž jádrem je genologie a problémy s ní související, ale zároveň s tím jde o studie rozhlížející se po terénu, nespokojující se s daným stupněm poznání, hledající nové cesty a průniky s ostatními vědami; představuje tedy soubor typy výzkumu primárního, sekundárního (aplikovaného) i vyhledávacího. Takový charakter má hned stať úvodní z pera slovenského slavisty **Andreje Červeňáka**, jehož badatelské dílo je ukázkou, jak je možno propojit literárněvědné postupy s antropologickými (v případě otištěné studie jde o pohled na střetnutí dvou filozoficko-estetických diskursů, ovlivňujících proměnu žánrových makro- i mikrostruktur). Polská badatelka **Elżbieta Dąbrowska** studující žánry za pomoci teorie inter-

textuality se tentokrát zaměřila na žánrové posuny v současné polské poezii: na tendence autorů modifikovat, transformovat, mutovat, kombinovat žánrové styly a jazyky a na smysl takových metamorfóz.

Směrem k žánrům elektronické komunikace postoupila dvojice olomouckých badatelů **Marie Sobotková** a **Jiří Fiala**, všímající si detailněji proměn deníku a jeho funkce v literatuře starší i současné; podávají zároveň typologii deníku z hlediska původce a podle charakteru a způsobu fixace. Využívají v příspěvku mnoha příkladů k dokumentování svých tezí a rozšiřují tak značně myšlenky rozvinuté v příspěvku z roku 2005 o vztahu diária (deníku) a blogu, s nímž se setkáváme v oblasti elektronické komunikace jako s preferovaným žánrem, jehož podstatu i proměny je nutno studovat. Do oblasti médií, médioprostoru a elektronické komunikace míří rovněž příspěvky teoretiků **Libora Pavery**, **Tibora Žilky** a **Marty Žilkové** (trojice příspěvků o adaptacích).

K pohádce jako k „živému žánru“ dneška (na materiálu současných slovenských pohádek a za asistence bohaté literatury předmětu) se obrací slovenská badatelka **Marta Germušková**. K pohádko-slovné tradici, konkrétně k útvarům anti-pohádky, kreující „svět naruby“, se vrací také kulturní antropolog **Giuseppe Maiello**.

Inspirativní témata volili rovněž ostatní polští kolegové. Zcela minuciózní genologické téma zvolil pro svoji stať polský literární vědec **Marian Kisiel**, všímající se proměn v chápání žánru ve dvou různých se verzích jednoho básnického textu. Speciálně potom byl do programu workshopu vybrán a zařazen mladý polský badatel **Adam F. Kola** s příspěvkem osvětlujícím zčásti společensko-geografické situování projektu („středoevropský kontext a souvislosti s ním spjaté“); cenným doplňkem jeho studie je obrazová příloha v závěru publikace, přinášející graficky zpodobené myšlenky o „střední Evropě“ od význačných domácích i zahraničních badatelů. Do jisté míry poetologicko-politické téma rozvíjí i polský vědec **Pawel Majerski**, když se zamýšlí nad re-konstrukcí literatury a světa, tj. rovněž žánrového systému a jednotlivých žánrů, v éře převládajícího futurismu, a to na příkladu románu Bruna Jasieňského *Pálím Paříž*. Intimnímu deníku jako organické současnosti našich životů se věnovala polská badatelka **Agnieszka Nęcka**, sledující již po několika let podobu tzv. populární kultury (zvláště eroticky laděné).

K žánrovosti v dramatu upíná pozornost slovenská rusistka **Natália Muránská**. Typologii žánrových přesahů mezi artistními texty a folklorem sledovala pak bulharská bohemistka **Anželina Penčeva**, jež si za vhodný ilustrační materiál zvolila badatelsky vděčný žánr balady. Esejistika, konkrétně jednou ve španělském prostředí a podruhé na příkladě knihy slovenských esejů, upoutala pozornost polsko-slovenských badatelek **Jany Perďochové** a **Anny Perďochové-Sklárové**.

Bohemista **Milan Pokorný** v návaznosti na tezi o labilních a stabilních žánrech osvědčuje ji na konkrétním příkladu románových memoárů. Úvahu o žánrech stacionárních a „tekutých písicích“ rozpracovává rovněž slavista **Ivo Pospíšil**; všímá si také percepční stránky některých textů, které pracovník pojmenoval „próza virtuální autenticity a existenciálního znejistění“ (U. Eco, J. K. Browlingová, D. Brown a jejich české analogie L. Souček nebo M. Urban). K populární literatuře psané českým prozaikem M. Vieweghem se obrací moskevská bohemistka **E. A. Skripal**.

Genologickým bádáním (v široké historické perspektivě) inspirovaný příspěvek o básnickém cyklu a poemě v polské poezii od nejstarších dob po současnost přispěl prozaik a polonista **Ludvík Štěpán**. Obdobnou snahou najít stěžejní atributy žánru v téměř tvarově amorfních útvarech se vyznačuje rovněž příspěvek bohemistky **Drahomíry Vlašínové**; hledá něco stabilního uprostřed textového světa próz Ludmily Hořké. Nad hybridizací ve slovenské próze se zamýšlí slovenská teoretička **Viera Žemberová**.

Sborník z workshopu lektorovali Włodzimierz Wójcik (Polsko), Libor Knězek (ČR) a Slavomír Wollman (ČR). V neposlední řadě je nutno podotknout, že vědeckou garanci nad workshopem měly i mezinárodní organizace, zejména Komise slovenské stylistiky a poetiky při Mezinárodním komitétu slavistů. Projekt se tak snažil vytvořit základnu systematického vědeckého výzkumu. Vypovídá nejen o výsledcích řešené problematiky, ale je rovněž dobovou výpovědí o jednotlivých badatelích, o jejich vnímání textu a kategorie žánrovosti v současném světě.

Libor Pavera

Zpráva vznikla jako součást projektu GA AV ČR *Žánrové metamorfózy v středoevropských souvislostech / The Genre Metamorphoses in Central European Context* (registrační číslo A9189301).